PETRI BURMANNI PRO LITERATORIBUS ET GRAMMATICIS ORATIO,

HABITA A. D. VIII. FEBRUARII

CIↃIↃCCXXXII.

CUM MAGISTRATU ACADEMICO ABIRET.

LEIDAE,

Apud CONRADUM WISHOFF

ET

DANIELEM GOEDVAL.

GENEROSI ET ILLUSTRES ACADEMIAE BATAVAE CURATORES, QUIQUE IIS AB ACTIS, VIR GRAVISSIME.

DIVINARUM ET HUMANARUM DISCIPLINARUM PROFESSORES, CONSORTES OPERUM ET COLLEGAE CONJUNCTISSIMI.

COLLEGIO THEOLOGICO PRAEFECTE CLARISSIME:

TRIBUNALI ACADEMICO A TABULIS VIR SPECTATISSIME.

CERIMONIARUM PUBLICARUM ANTISTITES SANCTISSIMI.

OMNIUM ARTIUM ET SCIENTIARUM DOCTORES; INGENII ET DOCTRINAE LAUDE FLORENTES.

CIVES, HOSPITES, INCOLAE, ADVENAE, OMNIS LOCI ET ORDINIS HONORATISSIMI.

TU DENIQUE ADOLESCENTIAE ACADEMICAE FREQUENTISSIMA CONCIO, SEMINARIUM REIPUB. ET ECCLESIAE, CURA ET LABOR NOSTER.

Omnium artium & diſciplinarum, quibus bona adoleſcentes indole præditi, cum ad humanitatem & civilis vitæ rationem, tum ad mentis & ſupremi Numinis cognitionem & cultum informari ſolet, commune quoddam eſſe vinculum & quaſi cognationem, qua inter ſe continentur, pervagata opinione, & quotidianis ſermonibus celebrari audimus. Neque, licet in diverſa & ſaepe contraria ſtudia hominum mentes & voluntates ſe ſciderint, potuiſſe hæc divortia efficere, quo minus altera alterius ope & ſubſidio ad incrementa & perfectionem, aut ornatu & ſplendore ad decus & dignitatem indigere credantur. Humani generis imaginem doctrinarum varietatem referre ajunt, & hanc diſciplinarum diſſimlitudinem non minus firmo inter ſe foedere devinciri, quam omnium mortalium conſangui-

nita-

nitatem. Qui cum eodem cuncti ſemine & ortu generati, communem prius domum & familiam connubiis conſociatam, deinde adfinitatibus, cognationibus & amicitiis amplificatam, ſortiti fuiſſent, omnia diu membra tacita quadam lege & pactione originis adſtricta permanſerunt. Quamvis etiam paullatim ex patriis ſedibus foras ſerpere, & ab avito domicilio longius recedentes in gentes & populos deſcripti fuerint, certae tamen univerſis & ſingulis ejuſdem principii notae impreſſae in hunc uſque diem duraverunt, quae nec longinquitate temporis obſcurari, nec locorum diſtantium diſcrimine penitus deleri potuerunt. Quum vero haec ſanguinis & ſtirpis neceſſitudo animorum etiam concordiam ingenerare, & amabili conſuetudinis & amoris nodo humanam vitam adſtringere debuiſſet, rebus tamen & eventu deprehenſum eſt, non modo gentes disjunctas & vicinas rariſſime mutuae charitatis pignore obligari, ſed inter ejuſdem nationis cives, iras, odia, rixas, ſeditiones, immo horrenda ſaepe bella exoriri, & plus quam civiliter exerceri. In familiis etiam & cognationibus, qua nobilium, qua plebejorum, gratiam & animorum conſpirationem plerumque quaeri, & quo propius a communi

ſtirpe abſunt, eoque unanimes maxime eſſe oportet, fratres in acerbiſſimas lites & funeſta praelia armari.

Idem fatum & calamitas Doctrinarum communitatem adflixit & diſſolvit; & diverſarum artium ſtudioſos, quos eadem omnium origo & finis, humanae naturae neceſſitas, vitae publicae utilitas, privatae voluptas, & ipſa ratio conjunctiſſimos eſſe voluit, inter ſe commiſit. Multos quidem magnificis Orationibus aures noſtras & haec acroateria perſonare audimus, bono ſocietatis civilis, ſplendori & excellentiae ingeniorum, eas, quas quiſque profitetur, artes inventas & excogitatas eſſe, neminemque inter eruditos reperiri, qui non a laudata magna cum oſtentatione diſciplina, ali, adjuvari & ornari aliorum artes glorietur. Unde rerum literariarum minus prudens, & paratiſſimae materiae facilitatem inſolentiae dicendi egregie ſubvenire ignorans, auditor, pro ſe quemque operas mutuas, ad excolendam ſcientiarum communionem, & ad ſanctiſſimum ſapientiae & eruditionis templum exſtruendum, certatim conferre, colligeret. At aliter evenire experimur, & non minore rabie eruditos in odia capitalia exardeſcere, & lingua & calamo in communem everſionem praeliari, quam reges & potentes fer-

ro

ro & igne inter ſe ſaevire conſueverunt. Ne per omnes hodie artes vagando exitum non inveniamus, contemplemur modo nobiliores disciplinas, quae nulla manuum opera, ſed naturae, artificioſiſſimae omnium matris, vi, mentis & ingenii perſpicacitate inventae, deinde ſollertia & induſtria ſingulari excultae & perpolitae, tantae admirationi & venerationi quondam fuerunt, ut qui ad ſummam earum proceſſiſſet, inter mortales Deus quidam haberetur. Ad quod laudis & gloriae faſtigium in primis adſpiraſſe utriuſque eloquentiae cultores, Poëtas & Oratores, nemo antiquitatis gnarus inficiabitur. Hos recens natorum hominum feros cultus voce formaſſe, primos & ſolos diu rerum divinarum & humanarum, ſapientiae, juſtitiae, temperantiae, & omnium virtutum magiſtros exſtitiſſe, toties certiſſimis ex vetuſtate monumentis eſt confirmatum, ut uno omnes ore jam confiteantur. Sed quum ex hac vulgi, ſaepe ſupra meritum, exiſtimatione ingentes, ut ſolet, ſpiritus ſumerent, & Poëtae, etiam vulgares & plebeji, ſanctiſſimos vates, divinae mentis certiſſimos interpretes, & ſolos ſe Theologos ferrent; Oratores vero callidi & verſuti celeris & exercitatae linguae volubilitate populi mentes, quo vellent, ducerent, & in concioni-

bus civitatium, & conciliis procerum dominari vellent, vitiosissimae inter se aemulationi, & aliorum invidiae januam aperuerunt. Deinde vero quum a suis artibus segregatam, & relictam morum curam & doctrinam, insolentissimo titulo Sophi, mox minus superbo Philosophi appellati, ut vacuam possessionem, occupassent, de laude & fama Poëtarum & Oratorum, splendida sub specie, detrahere inceperunt. Poëtas puerilium & impiarum fabularum architectos, Diis a se factis pudenda etiam hominibus facinora & scelera adfingere, nec eos re sed opinione existere, docere criminabantur: & impietatis suspiciones, quibus popularium cerimoniarum antistites ipsos philosophantes premebant, in Poëtarum capita avertere conabantur. Oratores autem a vera eloquentia, quae olim sapientiae, ut natura, ita officio, erat copulata, ad sophisticam versutiam delapsos, & linguam in quaestu habentes, discordiis & rixis fora, curias & conciones miscere & turbare, clamabant.

Contra disciplinae humanioris vindices Sophos hos simulatae & falsae sapientiae conditores, nihil re praestare quod lingua promitterent, superbos, & omnes praeter se mortales stultitiae damnantes, argutiis ridiculis, contentionibus & dissen-

sionibus

ſionibus puerilibus omnia replere, & a veri & recti cognitione longe abeſſe, oſtentationis vero aut quaeſtus gratia philoſophari, in vulgus ſpargebant. Hinc internecinum inter ſapientiae & humanitatis ſtudioſos & cultores odium conflatum, & penitus eorum mentibus inſitum, per longa tempora fuit propagatum.

Acrior vero & violentior, unde minime metuebatur, humanitatis diſciplinae, licet multis etiam a ſordibus priſcis expurgatae, procella incubuit, poſtquam Chriſtiana religio, vaniſſima ſuperſtitione extincta, caput attollere eſt viſa: odiis enim & invidiae ex ipſa veritate & puritate ſacrorum ingens acceſſit incrementum. Quamvis etiam omnis Chriſti & Apoſtolorum diſciplina ad charitatem & mutuum amorem eſſet compoſita, inter graviores tamen animorum, de ipſa religione, ejuſque dogmatibus, & coetuum Eccleſiaſticorum decretis & publicis cerimoniis, diſſenſiones & motus (quos nunc commemorare nihil attinet) disſidia etiam de via & ratione vindicandi religionis capita a Poëtarum luſibus & irriſionibus, ab Oratorum cavillatione, & Philoſophorum Sacerdotumque calumniis, exorta fuerunt.

Erant, qui contra ingenia, ſollertiam & calliditatem oppugnantium, facile per ſe religionem poſ-

ſe

ſe defendi, tantamque in ipſa doctrina vim certi & veri ineſſe credebant, ut nullis adjumentis, aut ornatibus aliunde arceſſitis, ſimplicitas & integritas ejus indigeret. Alii vero ab artibus Graecorum & Romanorum ingenio excultis multam & lautam ſupellectilem comportandam, tela quoque ex hoſtium armamentariis, quibus eos confoderent, depromenda exiſtimabant. Paullatim vero, primum per Academicam, mox Peripateticam, & tandem Scholaſticam & barbaram Philoſophandi rationem in contubernium Theologiae adſcitam, oppreſſa & ſubmerſa puriore religione, extinctis etiam bonarum artium ſtudiis, odia quidem in literatores, qui vel nulli vel pauci, iique admodum Barbari & Gothici erant, parumper quieverunt: ſed vix novum tenebricoſo orbi lumen efferebant Grammatici & Literatores, ipſique divinae & humanae ſapientiae pro deformi & turpi ſplendidiorem & purpuream veſtem parabant, quin de renovandis per calumniam & malitiam probris, quibus primi Chriſtianiſmi adſertores gentium Poëtas & Oratores jure preſſerant, inter corruptae & depravatae utriuſque doctrinae Magiſtros facile conveniret. Hinc deinceps, uſque ad inſequentia tempora, acerbiſſima convicia & maledicta in humanitatis & literaturae vindices defluxerunt.

xerunt. Quum vero Philologiam profitentibus, & ex omnibus olim celebratis artibus ad usum & ornatum necessariam & mundam supellectilem congerentibus, nulla veri specie inscientia & variarum rerum ignoratio exprobrari posset, ipsa Linguarum, Antiquitatum, Historiarum, Poëtices & Eloquentiae Studia, nihil non modo rei Christianae conferre, sed religioni satis per se munitae nocere, in populum divulgabatur. Rigidae in primis sectae simulatores, qui inconditis & absonis clamoribus & vociferationibus templa & acroateria percrepabant, ipsos humanitatis Professores, quod omne aetatis tempus in gentium impiarum, & superstitionibus oppressarum sordibus contererent, contemtionis Divinorum voluminum & impietatis labe adspergere non erubuerunt.

Hanc maculam, primis literarum instauratoribus inustam, quum etiam nunc nostro ordini insideat, &, politioris doctrinae neglectione serpente & latius in dies manante, inveterascat, hodie eluere, & apud utriusque Sapientiae antistites, aequos, ut spero, in hac disceptatione judices, Literatorum, vel ut humiliori adpellatione nos deprimunt, Grammaticorum caussam dicere decrevi: Principia & origines odiorum & infamiae,

qua immerito flagraverunt, explicare: religionem, innocentiam & pietatis ſtudium firmis argumentis adſerere: maledicta & probra, quibus ſemper vexati ſunt, propulſare: & contemtae & neglectae religionis & publicarum cerimoniarum ſuſpiciones, in quas ſaepe vocantur, omnibus viribus expurgare conabor.

Favete, quaeſo, Auditores, & oratori non ſponte ſua ad dicendum prodeunti, & deſinere quam deficere praeoptanti, neque per dentium raritatem clara aut ſuavi voce placituro, per oculorum aciem hebetatam ſcripti ſubſidio, & per aetatem memoriae fide deſtituto, ſingulari benignitate ſubvenite: & hanc non caneſcentem, ſed canam orationem, non in aliarum artium cultores convicia jacientem, ſed ſui ordinis, ſatis jam deſpecti & jacentis, integritatem & religionem vindicantem, bona cum venia & ſilentio audite. Si qua etiam, fato quodam meo, non omnibus aeque placitura interpoſuiſſe videbor, grande ſatis operae me pretium tuliſſe putabo, ſi judicibus idoneis & ſapientibus vera, & teſtimoniis & monumentis confirmata, dixiſſe probavero.

Ne vero ab ovo, quod ajunt, ordiar, nec inde oratio proficiſcatur, unde primam calumniandi originem & cauſſam ducendam modo dixi, non al-

altius hodie adscendam, quam ad ea tempora, quibus artes liberales a principatu, quem solas diu tenuisse alia olim oratione probavi, dejectae, sub graviorum disciplinarum pondere obrutae, & conticescere coactae, in barbariem & vastitatem abierunt. Academiarum & Universitatum, ut vocant, dignitatem & titulos adeptis Scholis & Gymnasiis, in quatuor ordines, sed in unum collegium consociatos, doctores describi inceperunt. Quae ipsa in classes & dignitatum discrimina distributio, aemulationis & invidiae prima semina inter eruditos jecit. In inferiora enim subsellia detrusi Literatores, non modo se regno deturbatos, sed vix infimum locum tuentes, vili Grammaticorum & Paedagogorum titulo, ab ipsis Philosophis, qui a Theologis rejecti, in eorum collegium irrepserant, cum fastidio recipi, & omnium disciplinarum parvam & exiguam accessionem haberi, fremebant. Qui corporis morbis & vitiis se mederi profitebantur, quum gratia potentum, quorum valetudinem regebant, ex pharmacopoliis & chirurgorum tabernis in Academicas traducti cathedras, fructuosissimam sibi & heredibus officinam ex mutis olim artibus aperuissent, steriles & mendicantes Musas divitiis adfluenti turbae loco cedere cöegerunt. Publici & privati juris inter-

pretes, quia ſine eorum conſiliis & reſponſis, nullas privatorum poſſeſſiones certas, nulla civitatium vincula firma, nullos Reges, magiſtratus aut judices, ſine juris, in quo verſabantur, peritia, partibus ſuis fungi, communes denique & domeſticas fortunas & ſalutem in auctoritate & prudentia eorum inniti gloriabantur, apud omnes gratioſi & potentes, obliquis tamen oculis divini juris antiſtites ſupra ſe collocatos, & Anteceſſores ipſos antecedere intuebantur. Sed haec omnia de ingenii, mentis & corporis curatione, cultu & medicatione, de regnorum & civitatium tutela & moderatione, ſplendide jactata, aeternae animarum ſaluti, quae numinis pio & legitimo cultu, intelligentia & perſuaſione veritatis a Deo traditae, continetur, poſthabenda; neque ambitioni aut cupiditati, ſed diſciplinae nobilitati & excellentiae ſummam honoris ſellam, divinae ſcientiae doctores deberi clamitabant. Qui quum omnes fere tum maxime, monaſteriorum ergaſtulis, & Epiſcoporum clauſtris refractis, in celebritatem & ſplendorem Academicum erepſiſſent, omnes prae ſe ordines ex alto deſpiciebant. Longum foret, ſi, omnia jurgia, probra & contumelias, quibus aliarum diſciplinarum doctores a conſortibus onerati fuerunt, ex antiqui aevi monumentis enumera-

re

re vellem: ſufficiet inſtituto meo, ſi a craſſis & coenobiorum ſagina diſtentis & tumidis ventribus, regno ſuo, crepuſculo quodam felicioris aevi illuceſcente, timentibus, in liberalium artium Profeſſores congeſta maledicta delibem.

Poëtis vanitatem & arrogantiam, Oratoribus fallacias & veteratoriam calliditatem, Hiſtoricis dubiam fidem, laudes & vituperationes non veritatis ſtudio, ſed gratia vel odio attributas, Criticis intolerandam temeritatem & confidentiam, Grammaticis paedagogicum faſtum & vultum, & in nugacibus elementis ridiculum ſupercilium, omnibus denique Philologis inſignem prae literis fatuitatem, & rerum divinarum, naturalium & civilium imprudentiam objectabant. Non ea mihi frons eſt, ut falſo haec ſemper exprobrata fuiſſe contendam; ſed paucorum, literarum ſtudio abutentium, non ipſius humanitatis vitia, integris ab hac labe viris alto animo deſpicere licuiſſet, niſi his opprobriis numinis & religionis contemtionem, non ex hominum vitioſitate, ſed ex interiorum literarum cultu, principia ducentem, tamquam ignominiarum cumulum adjeciſſent. Et idcirco non ex mala & nugatoria criminatione, quae non ſolos Grammaticos petit, ſed ſuperiorum ordinum doctores ſub eadem cauſſa obruit,

Literatoribus hodie patrocinium petam: ſegregabo a principum in orcheſtra & quatuordecim ſedentium defenſione Grammaticorum caveam; nec acerba dicta, proverbia frigida & jejuna, quibus optimi Juris prudentes peſſimi Chriſtiani perhibentur, quibus medicorum religio, aut potius impietas, jocis, jam vetuſtate contritis, traducitur, refutabo. Non reclamabo illis, qui novos quotidie nobis Diagoras & Theodoros, omnem Dei vim & naturam tollentes, exiſtere vociferantur: nec opinionem ab ultima memoria apud gentes, & in primis ſacerdotes inveteratam, eos qui philoſophiae operam dant, Deos non eſſe arbitrari, mendacii convincam: ſatis mihi negotii ſupereſſe video, ſi Grammaticos veros & legitimos, recte de Deo, conſtitutis ſacris & cerimoniis ſentire, & praeter meritum invidia, damnoſa famae & vitae, quieti & tranquillitati adverſa, flagrare, non abſurde oſtendiſſe me judicetis. Pervulgata quoque, & a primis jam veritatis Chriſtianae adſertoribus, in Poëtas & fabularum conditores merito intorta tela & fulmina, in noſtrum caput miſſa non fingemus; Graecorum enim & Latinorum vatum religionem & erga Deos reverentiam, ſine certis rerum argumentis, invidioſe nimis extollere, ſuperſtitionis exoletae & impietatis ma-

manifestae patrocinium me adripere videri posset. Intra terminos mihi praescriptos, & tempus, quod ex densissima caligine, in qua etiam nunc jaceret, nisi literarum lux adparuisset, puriorem Dei cultum extraxit, orationem coërcebo.

Pueris & tyronibus constare arbitror, tria abhinc fere secula, viros quosdam elegantioris disciplinae & variae eruditionis studio perpolitos, intermortuas & fere sepultas in Italia artes excitasse, & hac ipsa molitione Episcopi Romani ejusque satellitum tyrannidem, quae omnia id temporis imperia, regna & civitates oppressa tenebat, labefactasse & convellisse. Actum erat de omni sacrorum corruptissimorum emendatione, nisi hoc aevo praeclari ingenio & eruditione viri exstitissent, qui vim mentibus insitam egregia doctrina recti & veri corroborantes, splendore literarum occaecatos hominum animos illuminare, errorum puerilium, & anilis superstitionis prodigiosa portenta convincere, & firmissima, ut videbantur, dominationis intolerandae fundamenta subruere ausi fuissent Quis vero non Heroa aliquem, aut certe Herculea audacia praeditum ad tot monstra domanda, Imperatorem aut Regem, magnis succinctum viribus

ribus, quibus commentitium hoc & impietate & fraudibus fundatum Paparum regnum everteret, opus fore exiſtimaſſet? At Imperatores & Reges, vires ſuas ſaepius experti, ad pedes Pontificis abjecti, ſub gravi hoc jugo gementes, comiter majeſtatem ejus reverebantur: An ex Antiſtitum prioris ordinis, ſacerdotum aut monachorum immenſa multitudine, aliquem ſodalibus ſuis animoſiorem, aut ingenio & doctrina ceteros antecedentem, hoc opus adgreſſum ſuspicabimur? Hi omnes ſigniferi & ſatellites dominationis in partem praedae & ſpoliorum vocati, ad idem potentiae culmen ſe adſpirare poſſe ſperabant. An ex juris prudentum, quorum tunc ingens per Italiae urbes, Academias, curias & aulas erat proventus & potentia, ordine, aliquem libertatis & legum tutorem & vindicem exortum fuiſſe credemus? Hi quoque rei faciendae & dignitatis incrementis unice ſtudebant, & ex Pontificii cum civili juris conſociatione, & utroque ad regnum Papale firmandum accommodato, uberrima praemia ſpectabant & reportabant. Grammaticorum, Poëtarum & Hiſtoriarum perſcrutatorum, ceteris quieſcentibus, hanc fuiſſe praecipuam laudem; quis non miretur & obſtupeſcat? Hos primos miſeris mor-

mortalibus vexillum ad melioris doctrinae & libertatis spem extulisse, quis, nisi ex certis constaret monumentis, persuaderi sibi pateretur? Grammatici, hodie tam viles & abjecti, primum Linguae Latinae, mox Ecclesiæ emendatores, arces a Pontificibus Europæ jugulis & faucibus impositas, non vi & inconsulto impetu & incursione dejecerunt, sed occultis machinationibus & cuniculis muros earum & munimina suffoderunt. Liberrimis & ridiculis, sed sententiosis & argutis, dictis, jocis, communibus & plebejis proverbiis, fabulis & narrationibus, quas avidissime vulgi aures imbibunt, Satyris, mordacibus carminibus, ludis etiam theatralibus, solidiori doctrinae proludebant. Nec plebis & honestissimi ordinis civium ignorantiam, Regum & optimatium turpe & servile obsequium perstrinxisse contenti, ipsorum, qui sacra, quibus praeerant, profanabant, libidines, luxuriam, furta, rapinas, divini & humani juris contemtionem & incredibilem impietatem, mentibus & oculis hominum tanto cum urbanorum adplausu exponebant, ut brevi totus infulatorum & cucullatorum grex deridendus & explodendus daretur. Non impune quidem & ex tuto semper (quis enim umquam sine capitis, fortunarum

aut famae discrimine hanc nationem lacessivisse legitur?) at semel commota Poëtarum & Grammaticorum ingenia non ideo quiescebant; & lepore dictorum, festivitate narrationum, suavitate numerorum & modorum, sensim in mentibus populorum fastidium & despectionem impurae colluviei excitabant: ingenuorum etiam animis & frontibus acerrimum pudorem incutiebant, qui tam diu se deceptos & circumductos ab his nebulonibus indignabantur. Ipsa quidem doctrinae corruptissimae capita & dogmata leviter & antesignanorum more velitaribus hastis impugnantes, incursione subita & non exspecta, aciem turbatam militibus gravioris armaturæ, mox praeliaturis, profligandam relinquebant; & professis deinde veritatis antiquae adsertoribus, hîc & illic capita exserentibus, evertenda, & ab errorum monstris purganda, ut vacuam provinciam, tradebant. Et quamvis Grammatici in justa cum illis acie vix consistere auderent, si qui tamen animosiorum pugnatorum in vitae periculum ob libertatem docendi devenerant, illorum vexationibus & suppliciis lacrimas & dolorem commodabant, & ex constantia & fortitudine testium veritatis per tormenta & cruciatus enectorum, miserationem

popu-

populo, & carnificibus odium commovebant.

Hiſtoriarum vero prioris aevi rimatores, ſuas partes ſtrenue agentes, & rerum in imperio & eccleſia geſtarum monumenta excutientes, in arcana dominationis irrumpebant, & originem, incrementa, perfectionem & abſolutionem immaniſſimae Tyrannidis diſcebant. Nec conſcientia ſua contenti, Papam, Epiſcopos, monachos ad immenſas divitias & potentiam evectos, omnia fraudibus & ſceleribus deceſſorum, bellis & diſſenſionibus, a ſe aut emiſſariis excitatis, debere, & Imperatorum, Regum & civitatium vires fregiſſe, ſuam vero potentiam illorum ruinae ſuperſtruxiſſe, ſumma cum libertate, docebant. Epiſcopos, quibus, præter docendi populum munus, & animarum curationem, nihil unquam a Chriſto aut ejus adminiſtris erat impoſitum, regna & provincias regia vi & jure occupaſſe, & violenter retinere oſtendebant.

Laurentius Valla, non alia tribus abhinc ſeculis, laude, quam grammaticae & elegantioris dictionis laude, tum maxime florens, primus quaedam Romae novare, & inter alia donationis a Conſtantino M. factae fidem & auctoritatem infirmare & tollere auſus, nullo, ne imaginario quidem, jure Romam & optimam Italiae

portionem a Papa poſſideri, acerbiſſima declamatione probare non dubitavit. Tantillus, ſi cum honoribus & imperio fulgenti & ſuperbo Clericorum grege comparetur, linguae Latinae & artis bene dicendi Magiſter, ſecurus rarae eruditionis fama & gloria frui, & ſi cupiditati Papae adulari, & ſcelera reticere quam prodere maluiſſet, venuſtus & gratioſus apud omnes aevi ſui eruditos haberi potuiſſet. Nunc quam linguae intemperantis mercedem tulit? nullam, niſi ut maledici, mordacis & impii infamiam vivus ſubierit, & ad inferos delatam ignominiam, apud poſteritatem conſervaverit. Quam plenum inconſiderantiae, quam dementiſſima temeritate praecipitem hodie fuiſſe credemus, quem omnes tunc ridicule inſanientem, acerbiſſimo ſupplicio ſponte ſe offerre clamabant! Quem Franciſcus Philelfus, & ipſe jam aliqua eruditionis copia inſignis, faſtidium vitae cepiſſe ad amicos ſcriberet, qui ab hac ſcabie ungues non abſtineret, nec a perſtringendo purpurati ordinis principe & ejus comitibus praeſentiſſimo vitae diſcrimine poterat deterreri. Non placebat turpibus his aulae Romanae adulatoribus, & ad Comicam levitatem fictis Gnathonibus, hic Vallae impetus &

fero-

ferocia, qui omnibus adridere, & ingenia etiam insulsissima admirari, neminem in os laedere aut reprehendere, etiam si aliter sentirent &, ubi tuto licebat, profiterentur, seculi vitiis & corruptelis indulgere, facilitatis & mansuetudinis morum praecipuam laudem, certissimum naturae bonitatis, humanitatis & politi nitoris argumentum esse praedicant. Non invidemus ejus temporis, & si qui hodie famelicam hanc disciplinam sectantur, parasitis tam foedam & inurbanam comitatem & servile obsequium, sed nobis, cum magno Erasmo, illa Vallae ferocitas & maledicendi, ut vocabatur, cupiditas & insania, singularis potius candor, & acerrimus ille dolor ex crudelitate & importunitate Papalis regni conceptus & egestus, permodesta & pia quaedam stomachatio videtur.

Quantum vero usserit, & quam sollicitos haec temeraria Vallae inceptio Romanae cupiditatis ministros fecerit, exilium, insidiae & laquei, quos jurato hosti posuerunt, loquuntur. Nam ut, quem fraude ac vi non poterant, sub impietatis crimine quasi jure opprimerent, avide occasionem ab insulso monacho oblatam adripuerunt. Antonium quemdam Betontinum, nulla dote, nisi raucis ad populum vociferationi-

bus, vultu motuque corporis vaſto & agreſti conſpiciendum, pro concione Valla confidentiſſime adfirmantem audiverat, duodecim perſuaſionis Chriſtianae capita ſingula ab Apoſtolis concepta, & in unam formulam conjecta fuiſſe. Adit ad hominem, & commenti falſitatem quum oſtendiſſet, ſtuporis & ignorantiae illiteratum clamatorem convincit. Ille ira & pudore ardens, per continuos aliquot dies Vallam publice conviciis ineptiſſimis proſcindit. furibundo, quo cathedra, parietes & fornices templi reſultarent & tremerent, ululatu exclamat, eſſe aliquem, qui neget Apoſtolos formulam illam compoſuiſſe, ſinguloſque ſymbolam contuliſſe, & tamquam haereſeos & impietatis cumulum addit, eſſe, qui decem praedicamenta negare audeat. Impudentis & tribunicii concionatoris conviciis commotus, & ſe jam digito a populo demonſtrari videns Valla, publice libello propoſito, ſe in templo primario ea, quae privatim nunc loquaciſſimo, tunc obmuteſcenti Monacho probaverat, propugnaturum edicit, die indicto omnibus, qui ſecum congredi vellent. Eccleſiaſticorum vero artibus interdicta hac diſceptatione, Valla religionis temeratae & impietatis reus ad horrendum illud Eccleſiae tribunal, vel ut ipſe vocat, Pontificum & Phariſaeorum, ſub

ſub Caipha, ſive Epiſcopo Aleſano, Judaicum conſilium, rapitur: Ibi de quibuſdam religionis capitibus, & inter alia ab Aleſano praeſule, de decem praedicamentis, quaſi de decem a Moyſe proditis praeceptis ageretur, interrogatus, in praeſentiſſimum vitae periculum devenit. Et niſi Alfonſi, Regis Neapolitani, & magni eruditorum Maecenatis auctoritas, & ipſius ad acerbisſimi ſupplicii conſpectum deficientis confeſſio, ſe credere quidquid mater Eccleſia jubet, periculo eripuiſſent, libertatem & confidentiam eruditionis ultricibus flammis expiaſſet. Effugit quidem, tamquam ex incendio, ex hoc judicio, ſed ambuſtus, & per totum orbem ut divini nominis hoſtis, impius & atheus a Clericis notatus, vitam diu trepidam & obnoxiam traxit; multis etiam calumniis ab aliis eo tempore eruditionis laude florentibus, oneratus. Quippe multi ejus gloriae invidebant, alii ejus acerbitatem vix ferebant: alii ſuſpiciones ex humanitatis ſtudio ſuſceptas, inimicitias cum Valla profeſſi, exſtinguere cupientes, rationes a Papa ejuſque miniſtrorum caterva ſejunctas habere nolebant. Inter Vallae juratos inimicos nomen quoque profeſſus erat Poggius, contaminatae vitae & ſermonis non admodum puri nugator: cujus invectivis & calumniis cum non minori aſpe-

ritate

ritate Valla respondisset, & omne acerbitatis virus, quod Poggius in eum evomuerat, duplicatum refudisset, vocatus fuit in probabilis magis impietatis suspicionem. Flagitiosus enim ille criminum artifex, inter plurima probra, Vallam in convivio quodam in aurem alicui dixisse, *se certiora in Christum spicula reservare*, confidenter adfirmaverat. Mendacium vero hoc ab improbo delatore, sive ab Antonio Panhormita, qui supra mensam id sibi Vallam in aurem dixisse ferebat, confictum, & nullo teste firmatum, fidem non facile invenisset, propter notas omnibus & toti aulae Regis Alfonsi testatas, Poggii & Panhormitae cum Valla inimicitias & rixas, nisi auctoritatem his spurcissimis vitae & calami opprobiis commodasset vir gravis & eruditus Jo. Jov. Pontanus. Sed praeter aemulationes & invidiam, inter illos, qui in aulis Regiis potentiae student, Vallae iniquior erat Pontani animus, qui alumnus & discipulus Panhormitae, ejus gratia & suffragatione ad honores amplissimos erat evectus, & ubique homini huic semidocto turpiter adulatus, idonei testis gravitatem habere nequit: temere enim Panhormitae fidem habens, Vallam hac nota apud posteritatem insignire non erubuit. Quid vero tu-

ti

ti usquam superest? quid candidis & simplicibus viris non extimescendum, si ne inter vina quidem & sacra mensae, liberius & hilariter effusa verba periculo careant: si ne auribus quidem convivae adsidentis commissa, a memore compotore, peste & pernicie omnis consuetudinis & familiaritatis, celentur, sed in vulgus sparsa, unius proditoris & obtrectatoris, immo manifesti hostis fide, in exitium innocentis congerronis divulgentur. Discite, Auditores, ex uno hoc crimine & exemplo, quid non malitia, & calumniandi cupiditas, si unius modo invidi & aemulatoris adcedit auctoritas, efficiat, quae recte & prudenter dicta in infamiam & perniciem auctorum detorqueat. Non enim in Christum spicula se parata habere, sed in Hieronymum, vel quicumque versionis popularis auctor fuerit, se multa animadvertisse, Valla dixerat, & collato cum illa versione Graeco divini foederis codice, non deesse sibi tela & arma, quibus indisertum & inelegantem interpretem, cujus summa est in regno Papali auctoritas, jugularet. Nec vana jactasse, sed rebus, quod verbis minatus erat, praestitisse, posteritas judicare potuit. Erepta omnium fere manibus sacrata, quibus salus nostra continetur,

volumina, ad veterum exemplarium fidem castigata, & cum interprete illo collata, in vulgus edere decreverat; sed nescio quo casu, an metu praesentis discriminis (certa enim Dei oracula legentibus & divulgantibus merces mors manebat) an amicis dehortantibus, an morte occupatus in lucem non produxit. Sed tamen prima haec eruditionis sacrae pericula interire non est passa Dei benignitas. Collationes enim illae quum in magni Erasmi, qui neminem nisi barbarum (Panhormitam forte innuens) Vallam odisse, praedicare solebat, manus devenissent, non modo cum eruditis communicavit, sed omni Valliani nominis invidia, & monachorum clamoribus pro nihilo habitis, tanto eloquentiae adparatu, & fide pietatem & eruditionem Vallae vindicavit, ut post eum non alio defensore indigeat. Accenseamus tamen huic patriae nostrae lumini, alterum, nec minus lucidum, Academiae quondam hujus sidus, G. J. Vossium, qui rempublicam literariam non minus Vallae, quam restitutam Camillo Romam debuisse, jure pronuntiavit. Sed ad Erasmi & Vossii auctoritatem frontem quosdam adducturos suspicor, qui hos quoque perversarum de religione opinionum suspectos testes refutabunt:
Gram-

Grammaticos dicent, nimiumque humanitatis ſtudiis inquinatos fuiſſe, quam ut eorum judicia, de Vallae impietate & contemtione religionis, praejudicatam opinionem vincere poſſint. Si qui ergo Poggio calumniatori, aut Panhormitae proditori arcani ſibi commiſſi, quam Eraſmo & Voſſio fidem habere malint, iraſcantur & maledicant Flacio Illyrico, immo hujus Athenaei celeberrimo quondam lumini Fr. Spanhemio, qui inter obſcuros & ignorabiles quoſdam veritatis in media caliginis nocte teſtes, & praecurſores, qui Antichriſti regnum labefactarunt, Vallae celeberrimum nomen adſcribere non dubitaverunt. Hoc ſolum peccantes, quod non inter profeſſos & apertos hoſtes, immo duces & anteſignanos, in prima eum acie collocarunt; quippe quem non modo dominationis importunae munimina convelliſſe, ſed Papam & ejus adſeclas Pelagiani erroris convicisſe, & ſalutem non meritis, aut voluntati nostrae, ſed ſoli divinae gratiae acceptam retulisſe, adfirmant.

Sacerdotum quidem, & qui iis turpiter adulabantur, iras provocaſſe Vallam, nemini jam mirum accidet, qui & hujus libertatem & ſtili acerbitatem, illorum vero ulciſcendi injurias libidinem noverit. Juris conſultorum vero odia inſignem

Grammaticum meruisse, merito quis miretur. Sed ad hodiernae moderationis & politioris doctrinae rationem non exigenda illius seculi juris studia, nec, si non aureae, certe argenteae etiam nunc hodie disciplinae, plumbea illa ruditas & vilitas comparanda. Juris consultorum nomina prae se ferentes, omnium bonarum artium rudes, ipsius linguae, qua jura sunt condita, ignarissimi, humiles & abjecti Papae & clericorum adulatores, ad summas tantum opes & potentiam contendebant. Nihil ergo legulejorum & rabularum, qui Ecclesiasticis obsecundabant, clamores & convicia memoriae Grammatici nostri officere debent. Commoverat vero ille facilem Gothici & Barbari Juris Antecessorum bilem, quod nihil magni in exili & tenui juris scientia se deprehendere, & Ciceronis exemplo, si stomachum moverent, non modo triduo juris consultum fore, sed triennio meliores & utiliores in digesta glossas Accursianis conscripturum, gloriatus esset. Responsum tamen, non dictum erat, & convicio (quale nuper ab inconsulto quodam Thrasone recoctum audivi) illorum Juris consultorum, qui vix quintam juris partem intelligentes, Eloquentiae studiosos in jure civili doctos evadere posse, stulte & falso negaverant, repositum. Ut

vero

vero rebus oſtenderet, nihil facilius eſſe, quam cum talis notae Juris conſultis in arenam deſcendere, Bartolum, principem ea aetate Juris prudentum, qui de *Inſigniis* (ipſo libri indice barbariem praeferente) *& armis* futilem libellum ediderat, adripuerat, & illum omnia fatue ſcripſiſſe, Aſinum, non hominem loqui, oſtenderat; Tyronem etiam, Ciceronis libertum doctiſſimum, ſi Bartolum ſervum habuiſſet, numquam eum libertate dignum judicaturum, vere quidem, ſed acerbe pronuntiaverat. Rectum enim de ejus ſeculi infelicitate & ignorantia fuiſſe judicium melioris fati, & literaturae politioris, Juris prudentes agnoverunt, & quum Legum & Juris antiquos conditores inſignibus & meritis laudibus ornaverit, ſui ſeculi lutulentos commentatores pro fatuis & aſinis Vallam traduxiſſe minime indignati fuere.

Non minoris invidiae & obtrectationis cucullato gregi materiem praebuit deinceps Domitius Calderinus, qui aetate nondum matura in ampliſſimo Romae theatro, quod inconditis Ariſtotelicorum argutiis, Thomae & Lombardi nugaci loquacitate perſonare conſueverat, Poëtas & antiqui aevi ſcriptores primus explicare inſtituit. Cujus recitationes, novitate magis quam doctrinae excellentia cupiditatem audiendi hominibus inji-

ciente, tanta auditorum frequentia & concurſu, etiam primariorum virorum, florebant, ut, deſertis monachorum ludis, haec ſola celebritas ad odium grande conflandum ſufficere poſſet. Exacerbabat vero calidus juventa, & ſucceſſu ferox, Grammaticus Eccleſiaſticorum iracundiam, quod ſuperbe & inſolenter ruditati eorum inludens, paedagogos & inſulſos ex hoc grege adoleſcentiae corruptores, faſtu & arrogantia ſingulari prae ſe contemneret. Diſcipulos vero inuſitatae doctrinae illecebris, non modo ab eorum ſcholis abduceret, ſed admonitionibus familiaribus & exemplo ſuo ab ipſis ſacris abalienaret. Quae cum omnia ad ſcenicam oſtentationem & pompam, non ad divinae majeſtatis horrorem & reverentiam adparari videret, infrequens admodum ad ea celebranda occurrebat. In primis autem efferabat ſacrificulorum rabiem, quum periculi admonitus ab amicis, qui nemini ſine impietatis ſuſpicione, nominis infamia & vitae diſcrimine ab illis abeſſe licere oſtendebant, tandem moleſtis eorum expoſtulationibus victus & expugnatus, exclamaret, *Eamus ergo ad communem errorem.* Quae vox ejus memorabilis a circumſtantibus excepta, eum non quidem ex animi ſententia, ſed obſequio familiarium, ejus

vitae timentium, ad matutinos illos ludos & theatralem, ut Barbari vocant, Missam descendisse evincit, sed inexpiabile ipsi odium concitavit. Discipuli vero ad exemplum magistri, & alii deinceps literarum cultores, quum negligentiae concionum plebejarum, & cerimoniarum, Histrionum & symphoniacorum choragio ridicularum, hoc ejus dictum praetenderent, & quoties ad templa commeare compellerentur, proverbii instar usurparent, & quotidie ingeminarent, *Eamus ad communem errorem*, omnes humanitatis professores hac impietatis labe adspargendi, caussam praebuerunt.

Simili infamia & invidia flagravit quoque Fr. Philelsi procacitas, qui quum celebrem inter minores fratres Bernardinum quemdam, quem facundiae & sanctitatis opinio deinceps inter divos retulit, verba pro concione facientem audivisset, aculeato quodam dicto ita pupugisse dicitur, ut ex eo omnem Praedicatorum ordinem non in se tantum, sed in universos literatos armaverit, qui ex eo studia humanitatis publice privatimque insectari non destiterunt. Eodem Fraterculorum odio & malignitate flagravit seculo disjunctus Buchananus; quum enim Francisci sodales, quos in maledicendi pa-

laeſtra exercitatos, & beſtias natura feras & implacabiles vocat, mordaciſſimis carminibus laceraſſet, in ſe omnes concionum aculeos deſtrictos ſaepe fuiſſe, querentem legimus.

Difficile quidem fuiſſe, fateor, tot quotidie oratoribus & ſcriptoribus ridiculis & fatuis occurrentibus, ſatyras non ſcribere, quae avidiſſime a vulgo acceptae, in ſummam contemtionem ſacerdotes adducebant; ſed inde efferatos eorum fuiſſe animos, minime mirum videri debet, quum altius haec petulantis linguae tela in eorum pectora deſcenderent, quam ſi flagitiorum & ſcelerum reos ſe apud judices peragi vidisſent. Vulneratas etiam ab inconditis ſonis inſanarum concionum, humilitate ſententiarum, & verborum vilitate contaminatiſſimarum, aures referentes bonarum artium ſtudioſi, etſi ejurandi ſtulta & impura ſacra animus & audacia deeſſent, non poterant tamen a cachinnis & ſannis ſe cohibere. Adunco etiam naſo hos ridiculos ſacrorum adminiſtros ſuſpendentes, commoto ſemel ſtomacho, tam foeda religionis opprobria fabulis & feſtivitate narrationum divulgare non ceſſabunt. Quae vero alia tuendae exiſtimationis via publicae ignominiae & riſui expoſitis patebat, niſi ut hi homines ſine huma-

manitate, ſine ingenio & literis, qui cum mordacibus his cenſoribus & deriſoribus paria facere non poterant, ad calumniandi facilitatem, ſolitum indoctis ſubſidium, ſe converterent; & omnia a Grammaticis in hos tenebriones dicta & ſcripta, & linguae liberioris tela, non in ſe, ſed in ſcripturam a Deo dictatam, in divinae mentis interpretes & adminiſtros, immo in ipſum Deum a Gigantea hac cohorte emitti & intorqueri, impudenter mentirentur.

Ex eodem illo lutoſo & impuro fonte, contumeliae & probra in ſummum literatorem, Poëtam & criticum Angelum Politianum fluxerunt. Huic domum Mediceam omnem ex literis reſtitutis ſplendorem, ſapientiae ſacrarium, muſeum, bibliothecas & politioris doctrinae ſcholas inſtituendi conſilium debere, ſatis conſtat. Sed & in hunc, licet ſacris quibuſdam initiatum, & divinas populo literas pro concione enarrare ſolitum, eadem faſtidii & contemtionis oraculorum divinorum calumnia, & cerimoniarum publicarum deſpectio a monachis & pinguioris Minervae ſacerdotibus eſt renovata. Ipſe quidem fatetur, ſe ſui temporis ſacerdotum conciones non niſi explorabundum obire, & contemptim audire, ſed ſimul etiam ſumma cum

admiratione facundissimi Viri Mariani Genazanensis, canoram vocem, verba electa, grandes sententias, nihil impeditum, nihil inane, (& quae plura de oratore illo potente addit,) nec semel, sed saepius, cupidissime audivisse. Unde eum judicio usum, nec sine ullo discrimine, quae est fictae & simulatae pietatis consuetudo; ineptos, indoctos, & sola garrulitate plebi placentes, & doctos & disertos audire consuevisse, facile colligitur; Neglexisse vero, vel cum contemptione audivisse Magistros Ecclesiarum qui credunt sibi jus esse in homines vitae & necis, & ita intemperanter potestate abutuntur, ut numquam supercilium, numquam paedagogi vultum & verba illa tetrica deponant. Sed graviora eum impietatis indicia premebant, & jactasse vulgo ferebatur, sublimia illa & a Deo ipso Davidi inspirata cantica, prae Pindari odis sordere; Vatum & Apostolorum libris semel per omnem vitae cursum inspectis & lectis, numquam se pejus otium collocasse, profiteri ausum. Bembo etiam, primi ordinis sacerdotibus deinceps adlecto, perpolito omni disciplina liberali, unico nitoris & eloquentiae vernaculae & Latinae exemplo, a sacri codicis usu & lectione abhorrentem animum olim invidi

aemu-

aemulatores objecerunt, & post ejus fata memoriae ejus exprobrare perseverarunt. Divi Paulli epistolas eum derisisse, easque injurioso vocabulo, *Epistolaccias*, id est grandes, nugaces, & nihili adpellasse, & ne stili munditics aliquid labis contraheret, ab omni sacrorum monumentorum lectione abhorruisse, jactaverunt. Quae in illustris & principis literatorum ignominiam conficta fabula, quo colore & veri specie cum altera, ex eadem officina profecta, congruere possit, doceri velim: vulgo enim fertur, & apud literis inimicos facile fidem invenit, commentitia quaedam narratio, quae tamen ipsa satis paratum & instructum a sacri codicis armis Bembum fuisse probat. Narrant nobis inter sermones cum Leone X. habitos, nescio qua disceptatione orta, Bembum, ut suam sententiam firmaret, quaedam ex Euangelio verba produxisse; subridentem vero Papam respondisse, *Fabulam illam de Christo sibi & Cardinalium collegio admodum lucrosam & fructuosam fuisse.* Quod dictum nescio a quo temere divulgatum, & quantum hodie certe constat, unius tantum, & professi Paparum hostis fide suffultum, cupide ab omnibus, qui a Romana communitate descive-runt, acceptum, & ad nostra usque tempora

 per-

pervagatum, Bembum tamen, contemti & non lecti Euangelii crimine absolvit. Piis vero his, vel potius impiis, fraudibus facile auctoritatem commodare solent diversarum partium conditores, qui inanes & incertos rumores pro facto & comperto habere, religiosum & sanctum esse credunt. Immemores plane, his dictis & factis eodem non modo jure fidem haberi, quo attribuitur, sed non minora conviciorum, & turpiter dictorum factorumque plaustra in emendatae doctrinae adsertores Romae congeri: nec modo par pari reddi, sed ingenti mendaciorum cumulo vitas nostrorum antistitum onerari. Multa ergo, ut caussae, quam quisque tuebatur, inservirent, ab utriusque sectae auctoribus, dubia, incerta & falsa circumferri, aut si quid libere & temere, in conviviis aut circulis inter amicos ex ore literatorum excidisse prodatur, male narrando depravatum fuisse, judicemus.

De Bembo equidem & ejus sectam sequentibus satis constat, totos se ad unius Ciceronis copiam & nitorem composuisse, sed non ideo a purioris religionis monumentis, aut a Graecis divini codicis exemplaribus alienos, sed tantum a plebejo illo interprete evolvendo & versando abhorrere, se non dissimulasse, efficietur.

Quae enim labes aut contagio ex Graecorum voluminum usu in Latini sermonis elegantiam serpere aut transire potuisset? non magis quam ex Herodoti, Thucydidis & aliorum Historicorum & Oratorum quotidiana lectione. Sed indignabantur viri eruditione insignes, non modo cujuscumque linguae interpretibus populo interdici, sed ipsorum eruditorum manibus, divini foederis Graecos codices eripi & extorqueri. Ipsos sacrorum Antistites & sacerdotes, ne lumine literaturae & doctarum linguarum intelligentia ad veritatis fontes aditum quaererent, versione illa populari adstringi & adligari: quae cum seculi sui faeces oleret, nihil miri, nihil impii, si male se otium in illa vel semel evolvenda posuisse, profiterentur, & quererentur. Nec magis illis impietatis nota inurenda, quam qui precum quotidianarum formulam, a Christo Apostolis praescriptam, male in vernaculum sermonem versam, Graeca, ut nobis relicta est, ad Deum lingua (quod insignem nostrae aetatis criticum factitasse novi) adlegare solent. Majori vero haec specie a me adfirmari sentiet, qui sciet, ne ipsum quidem Politianum, haec de interprete illo inter amicos dixisse, sed de diurnis, quas vocant, horis Canonicis pronuntiasse;

quas nemo, non dico elegantiae ſtudiis perpolitus, ſed ne ipſi quidem Canonici, quibus adſcriptus erat Politianus, cum voluptate verſant & ediſcunt, ſed ingenti cum nauſea & taedio quotidiana cantilena & clamore emugire coguntur.

De Pindari vero ſublimiori ſpiritu, & odarum prae Davidis canticis excellentia, in ſiniſtram partem ejus opinationem a ſacerdotibus, in hoc admodum pronis, acceptam fuiſſe, ſacramento contendere auderem. Nihilque eum dixiſſe, niſi quod omnis aevi Poëtarum, apud varias gentes nobiliorum, intelligentes quotidie adfirmare non erubeſcunt: Thebani nimirum vatis ferventem & profundo ore ruentem, nulli aemulari facilem, & ſupra humani ingenii vim, & nubium tractus multa aura levatum ſpiritum, non quidem materia carminum (hoc enim omnem impietatem ſuperaret) ſed oeſtro illo & furore Poëtico, nulli niſi Davidis enthuſiaſmo conferri & comparari poſſe. Si inde jam Politiano, & innumeris aliis Pindari admiratoribus aeterna impietatis nota imprimi debeat, quid Zuinglio, quo nemo citius monachales illas ſordes eluit, & inter vaſta & ineluctabili caligine oppreſſos Helvetios humaniores artes & ſacra Chriſti-

Chriſtiana purgavit, factum fuiſſet, ſi in Italia, audientibus ſacerdotibus, illa, quae legimus hodie, de Pindari non modo divino ſpiritu, ſed de ſanctitate morum, & quodam de unico & vero Deo ſenſu, pronuntiaſſet. Hic enim quum eruditiſſima, ſed hodie fere ignorata, praefatione Pindaricarum odarum novam apud Helvetios editionem commendaret, auſus fuit de vatis hujus excellentia ſententiam ferre, quam hodie, non dico Theologus, ſed ne Poëta quidem ſine ira & offenſione pontificum proferre auderet. Pectus eum habuiſſe, adfirmat, veri, ſancti, & honeſti ſtudioſiſſimum & incoctiſſimum. ut Poëtam de Diis magnifice quidem locutum, ſed non de vulgo & multitudine eorum magnifice ſenſiſſe. Unicam ſaepe divinam illam & coeleſtem vim, plurium Deorum ſub adpellatione indicaſſe, eadem, qua Hebraei, ratione (Zuinglii, non mea verba auditis) Elohim Deum unum nominant, & Latini Camillos, Cicerones & Fabios, pro Camillo, Cicerone & Fabio jactant. Sed ne ſingula memorabilis iſtius praefationis enarrem, poſt invidioſa in Pindarum congeſta praeconia, addit, nullum Graecorum Auctorum ſic prodeſſe ad ſacrarum literarum intellectum, atque Pindarum: praeſertim, ſi Hebraeorum abſtruſiſſimas cantilenas (quales ſunt

Pſalmi, Jobi carmina atque aliae hinc & inde numeris ligatae laudes) penitus perſpectas habere cupiamus. Nec hoc magno opere exaggerare contentus, in ſui ſeculi jam emendatae religionis concionatores invectus, haec linguae objurgatoriae fulmina emittit: ſublimia haec ſacrae Poëſeos monumenta frigide & jejune eos enarrare, loqui de rebus, quas ſtrenue ignorant, & reprehenſos quod exponant populo quod non intelligunt, fingant quod exponunt. & ſi non docte, pie ſaltem verba Davidis non intellecta, explicare ſe cauſſari. Commentarios praeterea immanes ſcribere, quibus, ut triduani Graculi, ſanctiſſimis Hebraeorum Poëtis ſenſus, ab eorum mente alieniſſimos, extorqueant; denique, Pindarum unum plus ad Hebraeorum ſcripta inveſtiganda prodeſſe, quam omnia omnium Graecorum & Latinorum monumenta. Quis ſolius, qua vixit Zuinglius, aetatis, & non inſequentis temporis, & hodierni quoque faciem deſcribi, ſentit? Quis hodie talia ex ore Theologi, & religionis emendatoris profluentia non cum aliquo horrore audiret, & tam garrulum Pindari laudatorem non majori invidia (ut Romanae curiae antiſtites hanc labem Zuinglio impoſuerunt) coeli januam gentium Phi-

Philoſophis & Poëtis aperuiſſe calumniaretur, & Eraſmo conſentientem, qui ſanctum Socratem imploravit, omni vi & contentione criminibus obrueret, & ad Eccleſiaſticos conventus reum ageret. Ite nunc, imperitiſſimi Poëtarum, & ipſius divinae artis judices, & maledicendi libidini non moderantes, in tam doctum, tam ſanctum Theologum omne malitiae virus effundite. Tacete vero, Politiani & literatorum calumniatores, vos in primis tacete, qui numquam tam ſublimis Poetae lectione & meditatione in admirationem abrepti (vix enim nomen, ne dicam carmina, audiviſtis) quid ad coeleſtem & a Deo inflatam Davidi Poëſim intelligendam, Deorum etiam falſorum, Regum & Hieronicarum laudes, & audaces illi dithyrambi faciant, didiciſtis aut experti fuiſtis. Ite vos quoque, indocti & ridiculi Pindaricarum odarum apud Francos obtrectatores, & cum illis inepti aemulatores & illiterati interpretes, ſtriduli & humi repentes Poëtaſtri, qui ne ſex quidem verſibus, iiſque languentibus & frigidis, unum Pindari complecti, verborumque ejus vim & pondera exprimere calletis. Sed a doctioribus vos popularibus, & in primis a Boilaeo & Maſſievio, acerbiſſimo ſale defrictos, Europae literatae deridendos relinquamus Lau-

 demus

demus potius candidas & ſimplices animas, quae de Chriſtianae etiam eloquentiae corruptoribus & Gothicae Barbariae reliquiis, idem quod olim Cicero de Livii Andronici fabulis dixit, non dignas eſſe quae iterum legantur, ex animi ſententia pronuntiarunt. Admiremini conſtantiam, & linguae piae & veracis libertatem, qua nationis ignoſcere & parcere neſciae, non crabrones, ſed tortores & carnifices excitare non dubitaverunt. Fortius certe & generoſius, quam qui ex tuto & occulto tela minus nocitura in nugas Pontificias emiſerunt.

Tempore & patientiae veſtrae ratione ab enumerandis magno numero calumniis, quibus deinceps alii rei literariae adſertores & vindices preſſi & vexati fuere, abſtinere cogor. Eraſmi tamen civis noſtri memoriam praeterire, religio foret: Quae non maledicta, probra, inſidias & pericula, domeſtica illa urbanitas, & gentilis jocorum mordacium, in quibus excellebat, feſtivitas, experta fuit? Paucos inter noſtrates reperiri ſcio, qui non in Colloquiis ejus, fellis & ſalis pleniſſimis, rudimenti puerilis tyrocinia depoſuerint, ideoque illum non ſine cauſſa Papalis dominationis ſatellitum & monachorum odia capitalia meritum ignorent. Sed ne con-

congerendis in acervum conviciis, triſtibus & atrocibus Academiarum & coetuum Eccleſiaſticorum ſententiis, moleſti evadamus, quam parca & parum ſincera laude a popularibus etiam ejus eruditio & in Eccleſiam merita hodie celebrentur, doleamus. Qui mitiſſime de eo ſentiunt, Arii ſectatorem, qui gravius opinantur, indifferentem & nulli parti addictum, Lucianum, omnium religionum irriſorem, in terras reducem, immo Atheum per vulgi ora traducunt. Sed quum tanti viri ad noſtra uſque tempora plurimi inter eruditos cauſſam egerint, & nuper etiam egregie ejus fama fuerit vindicata, hoc unum de hoc urbanitatis Batavae fonte, ſine offenſionis metu, hodie adfirmabimus, fruſtra Lutherum & Calvinum laboraturos fuiſſe, niſi facetiis ſuis & ſalibus, quibus ſacerdotes, monachos & concionatores ſui aevi contemtioni & deriſui expoſuit, Eraſmus viam illis pronam & facilem praemuniviſſet.

Scaligeri, cui communia doctorum ſuffragia regnum in literis detulerunt, & Douſae nominibus & religionis opinioni offecit, quod in Poëtas venae impurioris & ſermonis nimis Latini, commentati fuerint: aliorumque, quos longo ordine plures & olim & nuper exſtitiſſe novi-

 mus,

mus, quod per eorum vestigia incedentes, manum a gentium impiarum licentioribus carminibus, quae nec legi nec intelligi Christiano fas foret, non continuerint, pietati diligentiam hanc turpem & supervacaneam nocuisse, scimus: in quorum patrocinio, quod alias suscepisse memini, nunc tempus sensim jam effluens non perdam. Eluatur, quaeso & obtestor, injuste saepe memoriae magnorum virorum, ex credulitate stulta & calliditate pia imposita & inveterata labes, & si quid licentius, & immodestius ex eorum ore aut calamis profluxerit, ingentibus in doctrinae studia meritis condonetur. Si quid est ingenii; si quid eruditionis & eloquentiae feliciori hoc aevo, per hos & alios literarum cultores, ex thesauris & armamentariis vetustatis, divinae scientiae Mystis accesserit, in ignorantiae potius defensores, & turpem nebulonum gregem tela & arma depromant. Fulmina & tonitrua linguae objurgatricis in corruptissimae Ecclesiae principes, qui in tanto literarum splendore & Historiarum omnis temporis lumine, regibus, magistratibus & populo inludunt, & noctem iterum diei clarissimae inducere conantur, & ipsam religionem ejusque mysteria risui & joco exponunt, ejaculentur.

Hos

Hos impios, divini & humani juris perfractores, ſocietatis civilis & ſacrae peſtes & labes, uſque dum rumpantur, vociferentur. Favebimus libenter & voce & manu adplaudemus, ſi modo non monachorum partes agentes, in ipſas literas, & immeritam Grammaticorum nationem calumnias vetuſtate contritas & obſoletas recoquere perſeverent. Dabimus etiam ultro & liberaliter, procacia & ad licentiam dicendi & ſcribendi juſto proniora ſaepe ingenia modum non ſervaſſe. Non negabimus, debuiſſe faſtidioſam nimis & acerbam cenſuram, intra monachorum irriſionem conſiſtere, nec aciem, in propudia illa Eccleſiae hebetatam, refingi in renatae & purioris veritatis praecones; qui vix e Pontificiis ſordibus emergentes, necdum omne lutum adhaerens excuſſerant; & cum ex monaſteriorum tenebris erumpentes, non magnum elegantioris doctrinae uſum haberent, facile apud aequos judices ſtribliginem & ruditatem, ardore religionis, multitudine laborum, qui ad has humiliores diſciplinas deſcendere prohibebant, excuſare debuiſſent: ſed non ideo manſuetudinis & patientiae Chriſtianae magiſtri, propter paucorum proterviam, in ipſas artes liberales invehi, & nimis temere ad antiquas ſacrificulo-

rum artes relapsi, crimen impietatis, quod maxime apud plebem valere norunt, literatis referre debuissent. Sed bonum factum! non eamdem omnes insecuti temporis antistites viam jam contritam & communem ingressos fuisse gaudemus, quorum aetas puerilis, artibus ingenuis informata, magnum inde adparatum & splendidam supellectilem ad divinae mentis Oracula, & sublimioris doctrinae mysteria illuminanda & exornanda comparavit. Hi debitam praeceptoribus gratiam referentes, Poëtas & Oratores suo semper pretio aestimarunt, & apud Eloquentiae & Historiarum professores depositis variae eruditionis rudimentis, inter ipsos suae disciplinae antistites, ut sidera, emicuerunt; maledicendi vero & in literatos antiquata convicia evomendi licentiam, a nebulonibus scholasticis exortam, viliori sacrificulorum turbae, ut imperitiae & impolitiae hereditatem reliquerunt.

De Zuinglio, cujus eruditionem & candorem modo laudavimus, ne plura pro tempore nunc addam, principem mihi suae aetatis Theologorum, & purioris doctrinae adversus patrimonii Christiani eversores acerrimum propugnatorem, Joh. Calvinum diligentius, quaeso, considerate. Hic a tenera aetate tota mente

te

te in excolendas elegantioris diſciplinae artes quum incubuiſſet, ea jam, ſpeciminibus variae doctrinae editis, incrementa ceperat, ut, ſi hoc unum agere voluiſſet, Budaeis, Turnebis, Lambinis, & quibuſcumque inter populares literatoribus dubiam palmam facere potuiſſet; ſed majore impletus ſpiritu & agitante Deo ad divinae ſcientiae cultum, magno cum Eccleſiarum emolumento, abreptus fuit. Tanta hic literaturae copia & adparatu, ſtili & dictionis munditia, eloquentiae vi & divitiis, ſacra ſtudia ornavit & locupletavit, ut Ciceronianae facundiae aemulos & adfectatores in ſtuporem raperet. Italis & Gallis Theologis, priſco ſqualore etiam nunc obſitis, non modo mundior & ſplendidior, ſed illuſtri Sadoleto, qui inter cultioris ſermonis antiſtites mira cum moderatione ſacra tractabat, eloquendi & ornandi gratia & vi minime inferior, cognitione vero veritatis & religionis Chriſtianae intelligentia longe praeſtantior & excellentior habebatur. Legant mihi, quaeſo, humanitatis & literarum obtrectatores, incomparabiles hujus viri Religionis Chriſtianae Inſtitutiones, & omnibus artis oratoriae numeris abſolutam ad Franciſcum I. praefationem; & negent deinceps, nihil ad veritatem vindicandam,

dam, nihil ad emendatae religionis caſtitatem, & cerimoniarum ſanctitatem, ingenii politioris vim, doctrinae variae ubertatem, verborum elegantiam & ſententiarum pondus, conferre. Inficientur jurati eloquentiae humanae hoſtes, & ad ſenſum communem obbruteſcentes animae, nulla ſermonis ſuavitate, nullo pigmentorum colore & floribus, nullis blandae linguae vel calami illecebris & lenociniis hominum mentes ad perſcrutanda & intelligenda religionis ſanctiſſimae capita, adduci debere. Si domeſtici teſtimonii auctoritate mihi liceret uti, Avi mei, Abrahami Heidani, cujus ſuaviſſimi, facundiſſimi & artibus liberalibus excultiſſimi, addo etiam facetiſſimi, ſenis memoriam apud Leidenſes nondum exoleviſſe nobis gratulamur, memorabile dictum celebrarem; quem lectis & relectis Calvini inſtitutionibus, tum demum Theologum, & verba Dei pro concione enarrandi peritum ſe fuiſſe factum, ſaepe inter amicos praedicaſſe accepi. Deploremus ergo inficeti hujus ſeculi infelicitatem, & nova ſemper antiquis praeferendi cupiditatem, & ingratam, erga principem correctorum vitioſae Eccleſiae memoriam, poſteritatem incuſemus, quae non modo e ſcholis & Academiis, ſed ex muſeis

ſeis quoque iiſdem ſacris operantium tanti herois ſcripta ita excuſſit, ut penitus jacere & vix aſſe vendi videamus. Indignemur pro limpidis ex vivo Dei fonte rivis deductis, neſcio quae compendia, ſyſtemata, & medullas, ineptiis Scholaſticorum, Peripateticorum argutiis, Logicorum & Dialecticorum partiendi & definiendi ſpinis & vepribus horrida & hirſuta, tyronibus obtrudi. Utinam dum altius ſapere contendunt, jejuni & exiles plebis doctores, qui eruditionis laude ſe ſapientioribus commendare nequeunt, pietatis & morum emendandorum fervoris ſpecie, neſcio quae myſteria fingendo, & exponendo quod non intelligunt, extra oleam, ut Zuinglius dicebat, & ut ſutores ſupra crepidam, ſe non efferrent! Utinam denique, non mucidis caerulei & furfuribus conſparſi panis fruſtis, vili & canino cibo, ſtomachum onerare, quam candido & ſiligineo polline colorem & ſanitatem parare, praeoptarent!

Ne tamen unico Calvini ingenio & eruditione initia purioris religionis gloriari putetis, adjutorem ipſi fidiſſimum & collegam Theod. Bezam, terrorem & fulmen Papiſticae aciei, conſociemus. Omni ille humanitatis adparatu, di-

cendi gratia & adcommodata ad varios animorum motus oratione, linguarum eruditarum intelligentia, critici acuminis praestantia, Poëtices etiam suavitate & modulatione, tam instructum ad muniendam veritatem pectus, tam armatas ad prosternendos hostium exercitus manus adtulit, ut solus Episcopo Romano dignus adversarius & par cum eo bene comparatum, etiam infensissimis pietatis hostibus haberetur. Tales & tanti constituendae rei Christianae Duumviri aurum & gemmas ex ditissimis felicium ingeniorum venis eruere docti, numquam juventuti Academicae, aut populo imperito faecem & lutum pro pretiosi metalli medullis venditabant. Discipulis & auditoribus non facilem ad celebritatem nominis, & magnificam de se plebis extremae opinionem, saepe etiam ad onerosas pietati divitias, patentem viam, ex ficta morum austeritate, & feriae magis disciplinae, ad fugam laboris & desidiae deverticula ducentis, simulatione, aperiebant. sed in continua divini codicis meditatione, in lectione sacrorum simul & profanorum auctorum, in politioris doctrinae cum divina scientia consociatione, omne tempus ponendum, admonitionibus & exemplo docebant. Non studiis divinis sacrato cursui me-

tam

tam hanc proponebant, intra canonas & praescripta majorum aut praeceptorum, curam & impetum cohibere, aut certis dicendi formulis publicarum concionum complexionem circumscribere, & decurso vix medio spatio deficere & languere. Celeritatem linguae, & facilitatem illam de quacumque materia, exili etiam & tenui, ad fastidium audientium, declamandi, Raymundi Lullii discipulis relinquebant. Non oratoriae artis & eloquentiae scholas, ut futorum officinas, aperiebant, qui paucis contenti formis, ad omnium pedes aptos & habiles calceos concinnant, sed legulejis, caussidicis, rabulis & agyrtis circumforaneis formularios hos concionatores adcensendos putabant. Latinae, Graecae & Hebraeae linguae ignorationem vernaculorum interpretum multitudine & vilitate, solis furtis & plagiis nobilium, sublevari indignabantur. Hebraeorum Magistros, gentium omnium Poëtas, Literatores, Criticos, inter quos ipsi nomen profitebantur, nihil labis aut contagionis sacris meditationibus adlaturos metuebant; nec impietatis aut religionis contemtae criminatione invidiosa artium liberalium professores, a quorum disciplina nullum aetatis suae tempus abhorrere ostentabant, incusare consueverant. Talia, olim jam inciden-

tia, mox Ecclesiam pervagata, & deinde ab eorum heroum obitu validiora vitia & studii sacri dedecora, quum nec hodie nobilioris mentis Theologi corrigere & depellere queant, qui, licet communibus cum literato ordine querelis ignaviam & desidiam adolescentium defleant, nisi tamen vernaculae & compendiariae, corruptrici omnis verae, doctrinae se adcommodent, soli in scholis sederent, quid sperandum elegantioris doctrinae Professoribus, a quorum disciplina, auctoritate & consilio eorum, qui studia juventutis regunt, avertuntur? nonne pueros e ludis literariis, ut pullos implumes, evolantes, & omnem operam dantes, ut linguarum eruditarum usum & ipsa, quibus leviter imbuti fuerant, elementa obliviscantur, & e mente eradant, statim navibus & quadrigis ad subsidia pigritiae festinantes videmus? Nonne consecutos votorum summam sibi persuadent, si undique alieni corrasa laboris frusta & micas magna cum confidentia, & ingenti verborum volubilitate effundere & evomere didicerunt?

Licet longius jam, quam statueram, vestra in me audiendo benignitas orationem provexerit, multa etiam metu taedii omiserim, non possum tamen non duplicis calamitatis, quae proximo

ab-

abhinc seculo, post tot imposita vulnera, fundum nostrum vastabat, & radicitus evertere minabatur, meminisse. Insani primum ardoris scilicet & impetus linguas vernaculas poliendi, & in vertendis Graecis & Latinis scriptoribus infructuosae curae & laboris. Qui morbus & insania in primis Francos, & deinde, ut semper, alios populos, ineptos saepe nugarum Francicarum imitatores, invasit. De hoc tamen aestu, nondum quidem composito & sedato, nihil hodie dicere decrevi, cum quia ipsi domestici censores, severioribus studiis imbuti, popularem hanc febrim curandam in se receperint; tum quia a priscae eruditionis naufragio, & submersionis literarum periculo, quod ante seculum interioribus literis nova illa elegantia minabatur, ipsa domestici sermonis inconstantia & angustiae, interpretum stultitia, ruditas, antiquitatis ignoratio & turpissimi & pueriles errores, nos jamdudum solverint & liberarint. Ipsi quoque vernaculi scriptores non indigere videntur extraneo debellatore, cum jam dudum proprias opes inter se depopulentur. Quis enim ante quinquaginta fere annos domesticae eloquentiae unicus magister habitus, nunc non tyronibus risus, & jocus est! Quis olim in con-

vertendis Graecis & Latinis ſcriptoribus inſigni laude floruit, qui non a novis eorumdem auctorum interpretibus, utriuſque linguae notitia caruiſſe evincitur? denique quis non videt omnis id generis libros, ubi novitatis gratia deceſſit, in tabernas, ubi piper & ſalſamenta venduntur, migrare? Triſtius vero & atrocius quiddam altera procella ſtudiis noſtris minari videbatur, mota a nova & emendatiore Philoſophandi ratione & via, & ab humanae ſapientiae artiſſima cum divina conſociatione. Novi enim nuper, tamquam e coelo demiſſi, ſapientiae melioris magiſtri, magna cum ambitione & pompa obſoletas Scholaſticorum nugas, & fatuas Peripateticorum ſubtilitates ſe pertaeſos fingentes, & ſolidioris doctrinae initiis eas commutare jactantes, e ſqualore & ſitu Divam Sophiam amabiliori facie, & illecebroſo habitu reducem, Belgio primum noſtro, & deinde aliis regionibus oſtentabant. Hi occulti prius & non profeſſi, ſed deinde non minus certi & acres literarum elegantiorum, quas non attingebant, hoſtes Socratica quadam irriſione Grammaticorum nationi illudebant. In verbis, ſyllabis & literis excutiendis optimum aetatis florem & ingenii maturi vim conſumere, an non pue-

rilis

rilis tyrocinii conatus esset; ritus & mores veterum excutere & investigare, an non inutilis & sublimiore mente indigni laboris molestia esset, maligne interrogabant. In primis omnem illam linguarum, rerum gestarum & temporis antiqui notitiam, criticae sagacitatis & acuminis gloriam, & inde invidendi nominis celebritatem casu & occasione (quod Cartesium Salmasio in os objectasse ferunt) tantum esse adquisitam exprobrabant. Opportunitatem & copiam librorum veterum & monumentorum gloriosos fecisse criticos & grammaticos, quae si Barbarorum, ut olim, incursio, flammarum rapacitas aut aquarum eluvies, quae tot bibliothecas devoraverunt, delerent, nudos & inopes literarum cultores sine scientia & aliarum rerum prudentia remansuros. Se vero rerum, non fabularum auctores, omnia quasi propria & a se possidere, ex interioribus mentis & naturae humanae recessibus omne, quod sciri potest, depromere, non se extra quaerere, nec de Deo & mente ex dictatis veterum sophorum (quos se ignorare pene simulabant) semper inter se diffidentium, sed ex intimis cogitationibus, speciebus & imaginibus sibi ingeneratis accurate & exquisite disserere & disputare. Has animo insitas informationes omnium li-

librorum vicem praeſtare, & verum philoſophum tenebricoſo cubiculo incluſum, menſes continuos meditando & commentando tam tranquille poſſe exigere, ut vix temporis curſum, diei noctiſque vices ſentiret. Principia rerum & mundi, coeli & ſiderum motus ex univerſi contemplatione diligenti & adſidua, & ſingularum partium perſcrutatione, & recens factis periculis addiſci poſſe. Ex poſitis & pro certo receptis quibuſdam initiis, more Mathematicorum, profecta falſa eſſe non poſſe, & ex illis, quae certa & percepta jam eſſent, ad illa quae non percipiebantur, ſed neceſſario conſequebantur, attendentes ſine ullo erroris periculo adduci poſſe, contendebant. Ad has ratiocinandi illecebras & voluptatem, ad hujus compagis tam artificioſe conſtructae admirationem, agmine facto, ut in omni novitate ſolet, ſenes, viri juvenes, matronae etiam & puellae, ſed in primis ſacris mox addicendi ſtudiis adoleſcentes, convolabant. Ad haec magica fere myſteria, tamquam ad Circes pocula, non guſtanda, ſed penitus imbibenda, infinita vis hominum illiciebatur. Et quod diſciplinae hujus prae aliis facilitatem & praeſtantiam ampliabat, videres breviſſimo in tempore centurias, ne dicam legiones

nes Philosophorum, quorum alius alio acutior & sollertior habebatur, provenire, quum humaniores artes vix unum, vel saepe nullum Poetam & Oratorem, eo nomine dignum, toto sibi seculo nasci dolerent. Omnes vero antiquam Philosophandi viam tenentes, & huic sectae adversantes, nihil in naturae & rerum universitatis corpore cernentes, nullo negotio de regno & solio dejiciebant, & miserum Aristotelem, tot fortunae jam vices expertum, ad aeternas tenebras relegabant. Quid agerent in tam subita & vehementi reipublicae literariae conversione Grammatici, Poëtarum & Historicorum interpretes, qui doctrinae suae studia tam certis, tam evidentibus, aut pro concessis & probatis confidenter adsumtis, initiis defici confiteri cogebantur? in solo antiquitatis obscurae & absconditae testimonio, in gravium & veracium prioris aevi scriptorum auctoritate omnem rerum gestarum fidem inniti & firmari non modo agnoscebant, sed ultro & liberaliter tam fluxam & incertam saepe reperiri dabant, ut quicumque dimidiam eorum, quae memoriae tradita essent, partem adripuisset, temere etiam plurima se credidisse, & deceptum a lectione Historicorum abire, queri posset. Jejunos ergo & falli gauden-

tes Grammaticos, chartis & membranis, quas ut asini onusti ex omnibus Europae angulis magno sudore & impensis comportabant, impallescentes, certae & sublimioris sapientiae cultores, quibus omnia domi nascebantur, merito deridebant. Postquam vero hanc de firmis & stabilibus doctrinae suae initiis & fundamentis persuasionem, & argumentorum inde conclusiones, ad divinae disciplinae societatem & foedus adjunxissent, non exquiram an simplicitati & integritati religionis detrimentum aliquod adtulerint (haec enim res nihil ad me) sed quanta inde odii, aemulationis, & obtrectationis erga infelices literatores facta fuerit accessio, exputari vix potest.

Incommode & permoleste etiam his temporibus accidebat, ipsa humanitatis studia multum de antiquo splendore & fama perdidisse: Nam Nam post prodigia illa ingenii & eruditionis, quae restitutis a Valla literis, & a Politiano & ceteris instauratoribus, qui, crescente in dies industria & diligentia, in Italia, Galliis, Germania, Belgio, magno numero provenerant, provectis; post Victorios, Manutios, Sigonios, Budaeos, Turnebos, Scaligeros, Casaubonos, Grotios, Vossios, sub quibus quasi culmen tetigisse videbantur, more huma-

narum rerum in Salmasiis & Heinsiis consummatio studiorum constitisse judicabatur: deinceps vero sensim decrevisse & degenerasse admodum ingenia, nec falso, jactabatur. Et actum fuisset, in Belgio certe, ubi jam dominabatur nova Dea Sophia, de omni humanitatis studio, nisi vicina & gentilis Germania, expulsae fere a Philosophis literaturae suppetias tulisset & supplementa submisisset. Nisi enim Gronovius & Graevius huic seculo contigissent, unici literarum morientium vindices, qui devias & errantes Musas in viam reducerent: & deinceps ex ludis suis, non quidem similes Heroibus illis, quos redituros votum est, sed illorum prementes vestigia discipulos produxissent, conclamatum fuisset de optimarum artium studiis, & Theologi & Philosophi de devicto Apolline, fusis, fugatis, caesis Sororibus, illaetabilem triumphum ducere, & plenum dedecoris & risus tropaeum figere potuissent.

Quis vero non perpetuum & stabile hoc divinae & humanae sapientiae connubium auguraretur? quis hoc Theologorum & Philosophorum manibus constructum & excultum aedificium, pro quo fortius & constantius, quam pro templis & aris, pectora adversantibus opponebant,

convelli poſſe ſuſpicaretur? ſed admiremini, Auditores, mentis humanae vanitatem & inconſtantiam, & ſtupete mecum omnem illam Philoſophandi viam, tanta modo celebrantium multitudine florentem, nullius hodie pede tritam, ſed vacuam & deſertam jacere. Vidimus, vidimus ipſi, duces & anteſignanos paullatim a fervore multum remiſiſſe, & innumeros a limite illo, quem recta ducere ad veritatis aditum jactaverant, deflexiſſe. Vidimus de omnibus olim dubitantes, de ipſis a ſe poſitis & pro certis olim habitis principiis dubitare incepiſſe, diſcipulos aliorum, qui pertinaciter ſemel adſumptis inhaerebant initiis, ſcholas certatim deſeruisſe, & hinc plures, in primis in Britannia, eadem libertate initia emendando, commutando, & nova ponendo, eo rem deduxiſſe, ut qui inter germanos Carteſianos nomen ſuum profiteatur, vel duo ſint vel nemo. Videmus etiam hodiernae & fluctuantis Philoſophiae antiſtites in quo conſiſtant, nondum certos; ſed alterum alteri ſuccreſcere, qui diruendo, aedificando, quadrata mutando rotundis, in hoc ſolum tamen conſentiunt, ut priora illa initia, ficta, falſa, & Mileſiae inſtar fabulae inventionis & novitatis voluptate olim placentia, & pro quibus mortem

tem priores obire non recusassent, deridenda & contemnenda verae sapientiae cultoribus traducere & infamare non cessent. Gratulemur ergo nostrae humanitatis disciplinae, quae, licet & ipsa, more ingenii humani varias vices & fata subierit, & nunc quoque in luctu & squalore sedeat, semper tamen, quotiescumque recolitur, eadem & sibi constans, saepe etiam felicior resurgat. Non aliam viam Valla, non aliam Politianus monstravit, non novam Victorius, Turnebus, Scaliger, Salmasius, Heinsius & alii institerunt, sed per eadem vestigia in eodem omnes stadio decurrerunt. Nulli inter nos Manutiani, Scaligeriani, Salmasiani & Heinsiani auditi fuere, sed unusquisque omnium ante se in literis celebrium diligentiam, industriam & labores laudat & aemulatur. Naturae ipsius habitus, ingenii felicitas, mens bona & sagax, dijudicandi vis & acumen, lepor, venustas, sales & Urbanitas, Artis adsidua meditatio & exercitatio, labore continuo rerum variarum acquisita prudentia, eadem hodie sunt nostrae disciplinae initia & fundamenta, quae ab initio rerum fuerunt. Celeritas adripiendi a puero, in juvenili aetate ardor, viriles igniculi, & liberrimus mentis impetus, ratione & conformatione variae

doctrinae temperatus, & intra modum & finem coercitus, capax & avidus immensi alicujus & infiniti animus, diligenter inde excultus & expolitus, memoria excellens, & omnium custos, semper & ubique, in quacumque lingua insignes facundia Oratores, Historicos & Criticos producent. Indoles mirifica, a natura bene informata, divino quodam spiritu quasi adflata, artifici deinde manu ficta & figurata, per exempla optimorum semper decurrens, regulis & canonibus vulgi, ut repagulis & claustris, quae generosos impetus retardant, repulsis, hîc & alibi Poëtas & Vates egregios, ingeniosos & coelestes terris mirantibus ostendet. Latinae & Graecae linguae peritia & elegantia, vetustatis remotissimae intelligentia, & omnis Philologiae circuitus & comprehensio, non aliis quam olim initiis innixa, adsiduitate lectionis, commentatione, imitatione non servili sed ingenua, stili quotidiana exercitatione, & olim fuit adquisita, & in aeternum adquiretur. Si diligentia & industria languebit, cadent literae, eaedem ardore discendi & legendi, sedulitate, cura & labore renovato resurgent & renascentur. Deficiant nostro aevo, ad alias artes jam prono, Grotii, Salmasii & Heinsii, quaerantur etiam

Gro-

Gronovii & Graevii, qui tenues literarum reliquias recollegerunt, ne desperemus post tot fundi nostri calamitates, post vernacularum Linguarum insana studia, post Philosophantium inconstantiam & levitatem, posteros nostros sereniora visuros tempora. Quum odium illud & sinistras suspiciones, quibus conjuncta opera nos diversarum sectarum potentia oppressit, eluctati fuerimus, quum aemulorum & adversantium invidentiam superaverimus, ad eamdem quam olim famam & nobilitatem humanitatis studia reditura confidamus. Torrenti parumper cedamus, & patienter lenociniis & ostentatione certi & veri imprudentes rerum humanarum adolescentes inescari patiamur. Ne moveant nos cavillationes malignorum, & Literatores detrectantium fictae & in vulgus sparsae voces; Grammaticis nullam mentis, nullam Dei speciem obversari. Utriusque sapientiae antistites sibi placentes jactent, infantes nos esse & pueros, qui nihil de rebus naturalibus & divinis intelligamus, parum nos esse sollicitos de animae vi & excellentia, de corporis humani structura & contextu: securos nos vivere, quid supra, quid infra nos agatur: chartis perituris & fragilibus, voluminibus situ & senio horridis conqnirendis, reliquiis & monumentis veteris aevi pro auro & argento eruendis, semper

inhaerentes, vix bajulorum & cerdonum numero habendos. Profiteamur potius & aperte prae nobis feramus infinitarum rerum, de quibus inter ipsos Philosophos non magis convenit, quam inter horologia, & de quibus nunquam forte liquebit, ignorantiam, quam ut labore aerumnoso & ingrato, corpore & mente debilitatis, & omni adolescentiae tempore, in disciplinis, pro certis & indubitatis aliquando habitis, contrito, deinceps in senectute omnia abolere et dediscere, et ad nova initia et elementa redire compellamur. Renoventur etiam, licet parcius jam et cautius, antiquata monachorum in grammaticos convicia & dicteria: nos scilicet uno & eodem ordine habere divinorum Vatum, immo ipsius Dei effata, quo Graecorum & Latinorum carmina, haec etiam saepe illis praeferre, & omne robur corporis & mentis aciem a sublimium & coelestium rerum meditatione abducentes, in corruptis & depravatis scriptorum profanorum monumentis evolvendis, illustrandis & emendandis consumere. Contemptim audiamus magno cum supercilio quosdam oggerentes, quid veteres dixerint aut scripserint, parum ad sapientes attinere, aut si necessitas quaedam ad prioris aevi auctoritatem confu-

fugiendi praeter ſpem imponatur, eam eſſe hujus ſeculi felicitatem, ut grandi notarum & commentariorum mole obruti, indicibus locupletiſſimis inſtructi auctores, & Lexica omnium ſcientiarum momenta complexa, ad manum ſemper praeſto ſint, & ſuperſint. Hinc unumquemque mutua ſumpta, & honeſto furto ad uſum domeſticum ſupellectile ſublata, domum Socraticam facili & parva impenſa ornare poſſe. Non opus eſſe Salmaſiis & Heinſiis, Gronoviis aut Graeviis, primorum ordinum ducibus, cum Minellii, Junkeri, Pitiſci, & alii lixae & calones, magno numero quotidie commeatum & pabulum omni eruditorum exercitui comportent; & ſparſas per millia aliquot voluminum fruges, plebs Literatorum, inſtar gerulorum & mulionum, in communia horrea conſtipet. Lenti & placidi in circulis & conviviis literarum deriſores ex nobis & aliis quaerentes audiamus, quid utile ſocietati civili, quid artificibus, mercatoribus, militibus, nautis, quid denique conducibile Eccleſiae artes noſtrae efficere queant? Feramus etiam ſpecie blanda benignos, & qui nobis & diſciplinae noſtrae prae reliquis favere ſe praeferunt, amice & benevole nobis-

biſcum expoſtulantes, quod non vires a Deo datas, ingenii & doctrinae divitias, memoriae, quae vera Literaturae germana habetur, theſauros, eloquentiae facultatem, ad ſacrum potius codicem, ejuſque obſcuriora loca illuſtranda, quam ad profanorum verba & dictiones explanandas, impendamus. Quaſi vero huic quoque parti principes in literis noſtris Viri defuiſſent, & non humaniorum artium ſplendore, multam divinis oraculis lucem adtuliſſent. Sed quid gratiae pro opera praeſtita, quid praemii aut mercedis pro labore Grammatici, qui ſe ſtudiis ſacris immiſcuerunt, retulerunt? non aliam, niſi quod lumina illa & ornamenta eruditi orbis, Grotios, Salmaſios, Heinſios, & omnes denique, qui in haec Sacraria irruperunt, a vernaculis commentatoribus, & plebejis doctoribus, quorum magna pars eruditarum linguarum rudes ſe profiteri non erubeſcit, conviciis, probris, aut obliquis dictis, aliquando tamen cum contumelioſa honoris praefatione, perſtringi audiamus. Nudos a pietate, veritatis & doctrinae ſacrae inopes, myſteriis abſtruſae, ſymbolicae, allegoricae & neſcio cujus non, diſciplinae minime initiatos & ignaros Literatores, ſaepe

dam-

damnoſos in errores delabi, & ſi vel latum digitum a poſitis ſemel & receptis initiis, vel probata vulgo verborum interpretatione recedant, temerarios verbi divini adtrectatores, cum adverſariis & ſectarum conditoribus conſpirare: populo facile perſuadetur. Si adfecta, & ſcribarum vel operarum aberratione depravata loca, emendare audeant, importunos & crudeles criticos urere, ſecare, non mederi & ſanare, & ingenii protervi & temerarii conjecturas pro certiſſimis emendationibus venditare: eadem licentia in Vatum & Apoſtolorum ſcripta, qua in Virgilii, Horatii, Livii & omnium prioris aevi ſcriptorum codices, graſſari jactatur. Tutius ergo, & ad bonae famae commendationem, ad vitae quietem & tranquillitatem conducibilius, a penetralibus his & adytis, ut profanos procul ablegatos, alio curas & labores convertere. Cautius & prudentius periculoſo hoc & inſidioſo itinere vitato, vulgatam viam perſequi, & in Graecis & Latinis ſcriptoribus illuſtrandis & corrigendis, pro muneris impoſiti religione, conſeneſcere, & liberos a ſacrae eruditionis ambitione, otium literatum ſequi, quam continuo labore, & ſanitati noxiis lucubrationi-

 bus,

bus, odium, iras, inimicitias obtrectatorum, dum vivimus, mereri, & post fata non aliud vigiliarum praemium, quam temeritatis & impietatis notam impressam memoriae sperare.

Finem jam vindicandi humanitatis studia facerem, nisi non recens, et hodie demum natum, sed quod a Calderino et Politiano jam in Grammaticos fluxisse modo indicavi, crimen breviter deprecandum superesset. Commune cum sectarum, quae a cerimoniis publicis secessionem fecerunt, auctoribus vitium Literatoribus objici solet, parcos et infrequentes Dei cultores, sollemnes et religiosos coetus raro obire. Certissimum vero reverentiae divinae et pietatis esse argumentum, in publico conventu, insigni loco, nullo discrimine eorum qui verba ad populum faciunt, se conspiciendum praebere. Constitutis et probatis publice sacris et eorum administris maximum conciliari honorem et auctoritatem, si eruditionis opinione florentes adsidue supplicatum eant, et communibus cum plebe ritibus pacem Dei exposcant. Non utar protrita illa et tralatitia praefatione, qua Epicuri de grege sodales, domi et in hortis se con-

continentes, religionis et Deorum negligentiam praetexebant, nullam esse pietatem saepe velatum videri, prostratum ad omnes aras humi procumbere, aut ante delubra manus pandere. Neminem enim, qui inter Christianos nomen profitetur suum, sine piaculo conventus religiosos temere negligere posse contendo. Nec Politiani quoque fastidium, qui ridiculos & insulsos contemptim audire, facundissimorum vero concionibus delectari, & ad frequentanda templa se excitari confitebatur, imitabor. Minimam enim cultus divini partem, concionibus adtendere, cum multis adfirmare non pudet. Sed ut haec invidiosa criminatio in solos Literatores valere possit, videant, quaeso, an non in eadem caussa omnium fere ordinum homines, & illustres saepe Viros, in quorum negligentiam perorare saepe consueverunt, & qui privata religione Deum venerari malunt, esse deprehendant. Immo caveant, ne in eamdem invidiam consortes operum rapiant, quorum multi, nisi muneris necessitas domo extraheret, ejusdem infrequentiae insimulari possent; Computemus enim, & rationes cum quibusdam, qui saepius in cathedra, quam in subselliis

conſpiciuntur, ſubducamus: ſponte ſua, nec conſuetudinis, ſed religionis cauſſa Literatores saepius ad aras adcedere deprehendetur. Meam vero (ſaepe enim hoc abſenti exprobrari audio, & in os objectum memini) cauſſam agere ſi huic loco aut tempori adcommodatum crederem, promta & parata defendendi ratio ſuppeteret. Ut verbo dicam: ſi nihil crudelius, quam miſerorum & vexatorum ab iis, qui in humili curatione in Profeſſore oſtendunt, quid majoribus rebus praefecti in aliis auderent (ex ungue enim Leonem) fortunam inſectari, vulgari proverbio fertur; quid acerbius, quid amarius frequenti ſatis olim ſacrorum cultori oggeri putetis, quam ex ſede per eos, quorum arbitrium erat, adſignata, & duodecim annos poſſeſſa, ejecto & excuſſo, tam violentae & importunae contumeliae nunc neglecti cultus & infrequentiae opprobrium tamquam cumulum ſuperimponi? Sed vindicata communi Literatorum cauſſa privatae injuriae obliviſcamur, & repulſae, quam ambitio mea pro recuperando loco tulit, immemor, ingratae hujus querelae ſimul & orationis vela contrahamus; & a jurgiis & criminationibus, quibus nihil vel

parum

parum proficitur, ad preces potius & obteſtationes deſcendamus.

Molliamus, quantum poteſt, immerito exulceratas, ſed, ut ſpero, exorabiles gravium & ſanctorum virorum mentes, & ab odio & contemtione optimarum artium ad earum amorem, cultum & exercitationem blanditiis & obſequio revocemus. Agnoſcant cives & magiſtratus, populus & doctores, petimus & oramus, longos labores & continuas curas, quas in formandis juvenum ingeniis, per ſex & triginta annos, non ad ſolam dictionis & orationis elegantiam, non ad rerum geſtarum modo memoriam recolendam, ſed in primis ad numinis ſupremi metum et reverentiam, ad voluminum ſacrorum, ſalutis noſtrae pignorum, honorem et uſum, ſumma cum voluptate, nec ſine aliquo, ut ſperamus, fructu impendere perſeveravimus. Credant et ſibi perſuaderi patiantur, non ita literarum ſtudiis omnes inficiendos, vel ut illi prædicant, inquinandos eſſe adoleſcentes, nos judicare, ut in illis omnem aetatem perdant; Sed ita tamen tinguendos et imbuendos levioribus his ſtudiis in prima aetate cenſere, ut deinde ex varia copia

ſub-

ſubſidia et ornamenta ad ſanctiores diſciplinas comportare poſſint. Ex omnibus, qui me quotidie audiunt, immo ex ipſis, qui ſæpe ſubmittuntur, exploratoribus (nullos enim teſtes refugio) exquirant, quæ noſtra ſit, quoties hiſtoriarum ſeries eo nos deducit, de ſacratiſſimae religionis capitibus, & de Chriſtianiſmi fundamenta ſuffodientium perverſitate, ſententia. Dictata quoque inveſtigent & examinent, & qua animi contentione ab ipſis rerum principiis, Hiſtoriae ſacrae, a certiſſimis divinae mentis interpretibus & ſcribis proditae, fidem, veritatem, & prae omnium gentium monumentis, antiquitatem & auctoritatem vindicemus. Miracula & prodigia, quae invicta Dei manus, & potens naturae majeſtas edidit, quam non ex ſtulta populi credulitate, & anili ſuperſtitione, ſed ex impreſſis divinitatis notis, & prae magorum & impoſtorum ludibriis & præſtigiis excellentia adſeramus. Indagent ſuſpicioſi nimis in literatores, an non purae & ſimplicis a Chriſto & ejus adminiſtris proditae religionis fata proſpera & adverſa, integra & corrupta tempora, Antiſtitum factiones & opinionum divortia, ſaepe paria, ſaepe inaequalia in con-

trariis

trariis partibus rationum pondera & momenta, non populari quidem trutina, ſed eruditis & artificibus uſitata ſtatera examinemus. Converſiones imperiorum & civitatium, quam non fato & caſibus, ſed unice providentiæ, quae ſupra nos res curat, adſcribamus. Fraudes impias ſacerdotum, per veſtigia priſcae ſuperſtitionis incedentium, incrementa vitiorum & corruptelarum, quae in Imperium & Eccleſiam irrepſerunt, candide enarremus. Paparum & Epiſcoporum avaritiam, ambitionem & tyrannidem, ab ipſa origine ad ſummum, quod obtinuerunt, culmen deducamus. Fundamenta & munimina, quibus crudele illud & ſanguinarium in corpora & mentes imperium ſuffulcitur, convellamus & labefactemus. Denique quam bene pro mediocritate ingenii & eruditionis noſtrae, juventutis pectora ad Dei & Chriſti cauſſam agendam, & Eccleſiae purae & caſtae fines proferendos, & commoda amplificanda, fortiori militiae tranſmittamus. Hoc iter a primis renaſcentium literarum initiis viri in noſtra diſciplina principes aperuerunt & ingreſſi ſunt, hoc eorum veſtigia premens, ab ipſis muneris publici auſpiciis inſtiti: hanc viam aliis ſum-

ma cum fide & sedulitate monstrare, & dum senescenti & de vasis colligendis jam cogitanti Deus robur & animum suffecerit, tenere contendam. Patriae quoque carissimae florem & salutem, leges & libertatem civium, ab intoleranda olim tyrannide, fide & virtute majorum, immo cladibus & sanguine, adsertas laudare & propugnare; civibus & magistratibus tuendas commendare, tenax propositi decrevi. Patrum patriae & optimatium prudentiam, & a bene & feliciter constituta republica novanda alienam mentem, omnibus praeconiorum laudibus ornare: constantiam & fortitudinem in removenda a finibus hostium incursione, & repellendo ab incolarum cervicibus gravioris imperii & servitutis metu, in exemplum juventuti, seminario rectorum & senatorum, manifestis documentis proponere non cessabo. Denique quod personae nostrae in primis convenit, celebritatem & incrementum Academiae Batavae augere & amplificare, praemia, immunitates & praecipua jura, ex jurisjurandi, quo quotannis adstringimur, religione, sine ullo temerantium metu, vindicare non dubitabo. Protervae & lubricae aetatis petulantiam

tiam

tiam, merito civibus & magiſtratibus intolerandam, conjuncta cum Urbanis magiſtratibus, & Collegis opera, legitimis poenis & animadverſionibus coercere; innocentium vero, & vi & injuria oppreſſorum integritatem a calumniis & falſo intentatis criminibus propugnare conabor. Tandem a Deo Opt. Max. ſummis precibus contendam, ut ejurato hoc negotii & moleſtiarum pleniſſimo, invidiae & obtrectationi expoſito, verbo magis quam re magnifico, magiſtratu, ſucceſſori ad vitae & ſtudiorum quietem tranquillior, ad decus & famam Academiae glorioſior, ad civium gaudium & emolumentum laetior & fructuoſior, ad magiſtratuum favorem gratioſior, provincia tradatur.

DIXI.

ERRATA.

Pag.	lin.		
2	6	*folet*	lege *folent*
3	9	*descripti fuerint*	- - - *describi coeperint*
18	13	*exspecta*	- - - *exspectata*
32	3 *a fine*	*cessabunt*	- - - *cessabant*
36	8	*haberi*	- - - *non haberi*
36	*Ult.*	*abhorrere, se*	- - - *abhorrere se,*
48	*Penult.*	*memoriam*	- - - *ejusque memoriam*
54	5	*omnis*	- - - *omnes*
58	18	*Nam*	- - - delendum

